

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

عضویت در خبرنامه

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛ شبکه های توجه گرافی (GAN)

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛
شبکه های توجه گرافی
(Graph Attention Networks)

آموزش استفاده از وب آو ساینس

کارگاه آنلاین آموزش استفاده از
وب آو ساینس

کارگاه آنلاین مقاله روزمره انگلیسی

دکتر محمود مهدوی دامغانی

عضو هیأت علمی و مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد

معرفی و بررسی کتاب مسار الشیعه فی مختصر تواریخ الشریعة

چکیده

کتاب مختصر یا مقاله‌ی مسار الشیعه، یکی از رساله‌هایی است که محمد بن محمد نعمان معروف به شیخ مفید تألیف کرده و به نوشته‌ی خودش به سال سیصد و هشتاد و نه آن را به پایان رسانیده است.^۱ گزینش نام مسار الشیعه به معنی جشن‌ها و شادی‌های شیعه، نشانی از خوش سلیقگی نویسنده‌ی گرامی است. در این مقاله کوشش بر آن است که همراه با معرفی کتاب، نکته‌هایی با مراجعه به منابع دیگر برای روشن ساختن مطالب به خوانندگان گرامی عرضه شود.

واژگان کلیدی:

شیخ مفید، مسار الشیعه، جشن، اندوه، اعمال خیر، پرداخت صدقه، امامان

^۱ این رساله همراه با دیگر رساله‌های شیخ مفید در ۶۴ صفحه به سال ۱۳۷۲ چاپ شده است.

مقدمه

محمد بن محمد بن نعمان که بیشتر به شیخ مفید و به صورت اختصار به مفید مشهور است از متکلمان و فقیهان برجسته‌ی شیعه در سه دهه‌ی پایانی سده‌ی چهارم و سیزده سال نخست سده‌ی پنجم هجری قمری است، سال زاد او با اختلاف اندکی در منابع کهن به سال ۳۳۶ (نجاشی، ۳۳۸؛ ابن ندیم) آمده است که سخن نجاشی با توجه به پیوستگی او به محضر مفید و ثبت زاد روز او که یازدهم ذیقعد بوده است درست‌تر به نظر می‌رسد. درگذشت مفید بدون هیچ اختلافی در منابع شیعه و سنی، دوم رمضان چهارصد و سیزده ثبت است.

او پس از مرگ شیخ صدوق (۱۳۸۱ ه. ق) تا هنگام مرگ، مرجعیت شیعه را عهده دار بوده و در کتاب‌های تاریخی و رجال با عنوان شیخ الرافضه از او یاد شده است. (خطیب بغدادی ۲۳۱/۳)

برخی از نویسندگان او را با عنوان ابن معلم معرفی کرده‌اند چرا که پدرش در اطراف بغداد معلم بوده است. (قمی ۲۰۰/۱).^۱

خوب است اشاره شود که سید حسن موسوی خراسان ۱۹۴ کتاب و رساله‌ی شیخ مفید را نام برده و شصت و یک استاد و شانزده شاگرد برجسته‌ی او را معرفی کرده است و باید توجه داشت که عمر شیخ مفید چندان دراز نبوده که هفتاد و هفت سال زیسته باشد.

کتاب مسارالشیعه در فهرست تنظیمی سید خراسان با نام التواریخ الشرعیه و داخل پراتز افزوده (مسار الشیعه) به شماره‌ی بیست و دوم ضبط شده است و افزوده‌اند که به سال ۱۳۱۵ قمری یعنی یک‌صد و شانزده سال پیش از این در ایران و هم به سال ۱۳۱۳ قمری همراه با قصیده‌ی بئیه سید حمیری چاپ شده است. (موسوی خراسانی ۲۳/۱). این کتاب یا رساله به کوشش مهدی نجف همراه با چند رساله دیگر از کارهای علمی شیخ مفید در جلد هفتم مجموعه مصنفات مفید در شصت و چهار صفحه به سال

^۱ برای آگاهی از کتاب‌ها و رساله‌ها و استادان و شاگردان او می‌توان به مقدمه‌ی بسیار سود بخش سید حسن موسوی در جلد نخست تهذیب الاحکام طوسی (۴۳-۱/۴) یا مباحث پر ارزش کتاب اندیشه‌های کلامی شیخ مفید؛ مکدرموت، احمد آرام مراجعه کرد.

۱۴۱۳ هـ. ق در شهر قم چاپ شده و به نوشته‌ی خود شیخ به روز شانزدهم ربیع الاول سال سیصد و هشتاد و نه قمری پایان یافته که برابر بوده است با شب میلاد حضرت ختمی مرتبت. کتاب مسارالشیعه را ابن شهر آشوب در کتاب معالم العلماء به نام التواریخ الشرعیة معرفی کرده است. (ابن شهر آشوب ۱۱۵).^۱

ابوالعباس نجاشی که از شاگردان برجسته‌ی مفید بوده در کتاب رجال خود، این کتاب را با نام تاریخ الشریعة یاد کرده است. (نجاشی ۴۰۱)، بدین گونه ملاحظه می‌شود که در نوشتن این کتاب و قطعی بودن نسبت آن به شیخ مفید تردیدی نیست.

موضوع کتاب

شیخ مفید در این کتاب ماههای قمری را از رمضان آغاز کرده و تا پایان ماه شعبان مناسبت‌های مسرت و شادی و نیز ماتم و سوگواری را باز گو کرده است و گاه به اعمال عبادی ویژه که باید در آن سوگ یا جشن انجام داد اشاره می‌کند، شیخ مفید در این کتاب آغاز سال قمری را از روز نخست ماه رمضان می‌داند و در آغاز می‌نویسد که از دیدگاه خاندان پیامبر نخستین ماه سال ماه رمضان است، باید توجه داشت که این موضوع در منابع سده‌های سوم و چهارم و یک سده پیش از روزگار شیخ مفید آمده است (رک، مجلسی ۳۷۶/۵۸) که همین مطلب را از کتاب اصول کافی آورده است، در این موضوع سخن سید بن طاووس در کتاب الاقبال قابل توجه است که می‌گوید ماه رمضان از جهت انجام عبادت اول سال قمری شمرده می‌شود و ماه محرم از جهت دیگر. (رک، همو، همان‌جا) شایان توجه است که در منابع نجومی به طور معمول همان ماه محرم را آغاز سال می‌دانند. (بیرونی ۲۲۹؛ نویری ۱/۱۵۸).

نخستین شادی و جشنی که در این کتاب آمده است؛ روز ششم رمضان است که روز بیعت مردم به ولایت عهدی امام علی بن موسی الرضا(ع) است و آن را روز شادی مؤمنان دانسته و افزوده است که در آن روز پرداخت صدقه به مستمندان و سپاس‌گزاری به پیشگاه خداوند شایسته و پسندیده است. در تاریخ یعقوبی این بیعت را به روز هفتم

^۱ برای نسخه‌های خطی کتاب، رک، سزگین، اول ۵۵۱ شماره‌ی ۸ تهران و دانشگاه تهران نسخه‌ی خطی

رمضان و در تاریخ طبری به روز دوم رمضان سال دویست و یکم هجری ثبت کرده‌اند. (۲/ ۴۴۸؛ طبری ۵۵۴/۸) مفید در این کتاب مرگ خدیجه همسر گرامی حضرت ختمی مرتبت را به روز دهم رمضان سال دهم بعثت دانسته و این روز همان روزی است که بزرگان از سیره نویسان دو سده پیش از مفید نوشته‌اند. (برای نمونه؛ رک، محمد بن سعد ۱۸/ ۱۳۲۱) به روز نیمه‌ی رمضان سال سوم هجرت زادروز حضرت حسن بن علی (ع) و زادروز حضرت جواد (ع) را به سال ۱۹۵ ه. ق ثبت کرده و افزوده است که این روز، روز شادی مؤمنان است و پرداخت صدقه و انجام کارهای پسندیده و سپاس‌گزاری به پیشگاه خداوند متعال بسیار مناسب است، زادروز حضرت امام حسن در منابع کهن اهل سنت هم همین گونه است. (رک؛ محمد بن سعد ۱۲۲/۵؛ ابن عبدالبر ۳۶۹/۱)

زادروز امام جواد (ع) در منابع شیعی متفاوت ثبت شده است (رک؛ طبرسی، ۴۵۹) طبرسی هم یکی از گفته‌ها را همان جمعه‌ی نیمه رمضان آورده است و شگفتا که دهم ماه رجب را که در روزگار ما به عنوان زادروز جواد الائمه می‌باشد نقل نکرده است! شیخ طوسی شاگرد برجسته‌ی مفید هم در کتاب تهذیب که یکی از کتاب‌های چهارگانه اصلی شیعه است زادروز حضرت جواد را در ماه رمضان می‌داند. (۵۹۰/۶).

در پی بحث ماه رمضان، مفید شب هفدهم را شب بدر و شب فرقان و روز هفدهم را روز جنگ بدر و پیروزی مسلمانان بر مشرکان می‌داند و آن را روز شادی همه‌ی مسلمانان و مایه‌ی سپاس‌گزاری به درگاه احدیت شمرده است و خوشبختانه در این تاریخ میان تاریخ‌نویسان مسلمان اختلافی به چشم نمی‌خورد. (برای نمونه؛ رک، واقدی ۵۱/۱ قاهره ۱۹۶۶؛ ابن اسحاق ۱۳۰، ۱۳۹۸ ق)

ابن اسحاق روایت خود را از گفته‌ی امام باقر(ع) نقل کرده است، به روز بیستم ماه رمضان سال هشتم هجرت فتح مکه رخ داد که روز جشن و شادی همه‌ی مسلمانان است و در برابر چنین نعمت بزرگ که خداوند ارزانی فرموده سزاوار است پیوسته در آن روز به یاد خدا و سپاس‌گزار رحمت پروردگار باشیم، محمد بن سعد هم در کتاب طبقات که حدود دویست سال پیش از کتاب مسارالشيعه تألیف شده است، روز جمعه بیستم رمضان را روز فتح مکه می‌داند و این هماهنگی میان این دو کتاب در خور دقت است. (محمد بن سعد، ۹۹/۲)

آبان بن عثمان در گذشته‌ی حدود سال ۱۷۰ هـ. ق که از شاگردان حضرت صادق (ع) است (نجاشی ۱۳) فتح مکه را به روز سیزدهم رمضان یعنی یک هفته پیش از تاریخی که محمد بن سعد و مفید نوشته‌اند آورده است. (المبعث و المغازی، ۱۰۶)

در شب بیست و یکم ماه رمضان سیر شبانه و معراج رسول خدا بوده و در همان شب عیسی بن مریم به سوی خدا رفته و نیز موسی بن عمران در آن شب رحلت فرموده است و بعدها در همان شب یوشع بن نون وصی موسی (ع) در گذشته و در همان شب به سال چهلیم هجرت امیرالمؤمنان علی(ع) رحلت فرموده است و در آن هنگام شصت و سه ساله بوده و شب بیست و یکم شبی است که خاطره اندوه‌های خاندان پیامبر تجدید می‌شود. (مفید ۲۶)

هم‌چنین درباره‌ی شبی که معراج صورت پذیرفته میان سیره نویسان اختلاف است، واقدی شب شنبه هفدهم رمضان سال دوازدهم بعثت را شب معراج می‌داند، سدی هم که از مفسران نامور است با واقدی موافقت دارد، ابن قولویه در کتاب عدد نخست شب بیست و یکم را دانسته و افزوده است که شب هفدهم رمضان و شب دوشنبه از ربیع الاول سال دوم هجرت و شب، بیست و هفتم ماه رجب همان سال را نیز شب معراج دانسته‌اند. (رک، مجلسی ۳۸۰-۳۱۹/۱۸-۳۰۲)

بر شدن عیسی (ع) و رحلت یوشع (ع) در شب بیست و یکم رمضان در بسیاری از منابع پیش از روزگار شیخ مفید نقل شده است. (ابوالفرج اصفهانی ۳۳؛ صدوق به نقل مجلسی ۴۳/۳۵۹)

درباره‌ی تاریخ مرگ موسی (ع)، ابن قولویه در روایتی دیگر در کتاب عدد همین شب بیست و یکم رمضان را آورده است. (مجلسی ۱۳/۳۷۶) شاگرد برجسته‌ی شیخ مفید یعنی شیخ طوسی هم در کتاب تهذیب به نقل مجلسی به صورت حدیثی مستند از گفته‌ی امام باقر یا امام صادق رحلت موسی (ع) را در شب بیست و یکم رمضان دانسته است. (رک، مجلسی ۱۳/۳۶۵)

شیخ مفید درباره‌ی شب بیست و سوم ماه رمضان می‌نویسد که خداوند در این شب قرآن را بر پیامبر نازل فرمود و مناسب است به هنگام غروب خورشید غسل کرد و به ویژه مناسب است در این شب دو سوره‌ی عنکیوت و روم تلاوت شود که در این کار پاداشی بزرگ نهفته است، سپس می‌افزاید که در شب پایانی ماه رمضان انجام کارهای

مستحبی ماه رمضان یعنی نمازها و دعاها پایان می‌پذیرد و شبی پر برکت است و بسیار پسندیده است که تلاوت خود را در این شب ختم کنند.

ماه شوال

مفید ضمن بیان اعمال و دعاها شب اول این ماه درباره‌ی عید فطر می‌نویسد که این روز جشن همه‌ی مؤمنان است و سنت اسلامی در آن روز به کار بردن عطر و بوی خوش و پوشیدن زیباترین جامه‌هاست.

او از مرگ عمر و عاص به روز عید فطر سال چهل و یکم هجرت یاد کرده و افزوده است رهایی مسلمانان با مرگ او از فتنه انگیزی‌ها مایه‌ی شادی همه‌ی مؤمنان است و سپس از جنگ احد به روز نیمه‌ی شوال و گرفتاری مسلمانان در آن روز و شهادت حمزه سخن گفته و در پایان افزوده است که در آن روز باید مؤمنان به پاس سوگوار شدن پیامبر (ص) به سوگ عمو و دیگر یاران مخلص و به سبب رنج و آزاری که به حضرتش رسیده است از خوشی‌ها اجتناب ورزند.

در این باره باید گفته شود که طبری مرگ عمر و عاص را به روز عید فطر سال چهل و سوم هجری (تاریخ طبری، ۱۸۱/۵) و محمد بن سعد بن منیع مرگ عمرو را به روز عید فطر سال چهل و دوم ثبت کرده و افزوده است که برخی می‌گویند مرگ عمرو به سال چهل و سوم و یکی از دانشمندان می‌گوید عمرو به سال پنجاه و یک درگذشته است. (طبقات، بخش دوم، ۸/۴)

درباره‌ی روز و سال جنگ احد برخی سیره نویسان برجسته سده‌های دوم و سوم همین پانزدهم شوال سال سوم را برگزیده‌اند، (رک: ابن اسحاق ۳۲۴؛ ابن هشام ۱۰۶/۳) و برخی دیگر هفتم شوال سال سوم را پذیرفته‌اند. (واقعی ۱۹۹/۱؛ محمد بن سعد، بخش اول، ۲۵/۲)

ماه ذیقعد

حرمت این ماه به عنوان یکی از ماههای حرام در دوره‌ی جاهلی هم رعایت می‌شده است. به روز بیست و سوم این ماه، وفات علی بن موسی الرضا(ع) در شهر طوس خراسان بوده است به سال دویست و سه هجرت، و به روز بیست و پنجم روز فرود آمدن

رحمت پروردگار کعبه پدید آمده و خداوند متعال زمین را از زیر کعبه گسترده است و روز بزرگ و شریف است و طبق حدیثی که از امام باقر و امام صادق (ع) روایت شده است روزه‌ی این روز را خداوند کریم برای کسی که روزه بگیرد همسنگ روزه شصت ماه می‌نویسد.

درباره‌ی تاریخ رحلت امام رضا (ع) میان تاریخ‌نویسان اختلاف بسیاری دیده می‌شود، به گونه‌ای که خود شیخ مفید در کتاب ارشاد خود می‌نویسد «امام رضا در شهر طوس سرزمین خراسان در ماه صفر سال دویست و سه در گذشته و در آن هنگام پنجاه و پنج ساله بوده است. (۲۴۷/۲، ۱۴۱۳)

باید توجه داشت که فاصله زمانی کهن‌ترین نسخه‌ی خطی ارشاد با تاریخ مرگ مفید یک‌صد و پنجاه و دو سال است و تاریخ تألیف کتاب ارشاد هم معلوم نشده است و نمی‌توان استنباط کرد که کدام یک از این دو کتاب پس از دیگری تألیف شده است.

فتال نیشابوری در گذشت به سال پانصد و هشت هجری در گذشته امام رضا (ع) را در روز جمعه‌ای از ماه رمضان سال دویست و سه نوشته است. (روضه‌الواعظین، ۳۸۶). در کتاب وفيات الاعیان در گذشت امام رضا (ع) به روز آخر ماه صفر سال دویست و دو نوشته شده و افزوده است که سیزدهم ذی‌قعدة سال دویست و سه و پنجم ذیحجه را هم نوشته‌اند. (ابن خلکان ۴۳۲/۲ و برای آگاهی از گفته‌های دیگر به بحث مفصل مجلسی در صفحات اول تا یازدهم جلد چهل و نهم بحار الانوار چاپ جدید مراجعه شود) موضوع فضیلت روزه بیست و پنجم ذی‌قعدة در منابع پیش از روزگار شیخ مفید مکرر آمده است. (صدوق ۱۰۴۰).

ماه ذیحجه

این ماه ارزنده‌ترین ماه حرام است که در آن احرام بستن برای حج و بر پا داشتن فریضه حج انجام می‌شود و عید قربان و عرفه در این ماه است.

در روز نخست این ماه به سال دوم هجرت پیامبر (ص)، فاطمه زهرا (س) را به همسری امیر مؤمنان علی (ع) در آورد. از نکته‌های قابل توجه این که شیخ مفید نوشته است به روز عرفه برای مردم شهرهای دیگر جز مکه هم مستحب مؤکد و سنت است که برای دعا کردن به صورت اجتماع در صحرا گرد آیند.

مفید در مورد روز هجدهم ذیحجه به نسبت مفصل تر سخن گفته و ضمن آن چنین آورده است که پیامبر (ص) در آن روز پیمان امامت علی(ع) را بر همه‌ی امت فرض فرمود و پیش از آن برای مردم سخنرانی فرمود و آنان را اندرز داد و خبر احتمال مرگ خویش را اظهار داشت و پس از اقرار گرفتن از مردم بر واجب بودن اطاعت از رسول خدا چنین بیان داشت « هر که من مولای اویم علی مولای اوست» و نخستین کس که به علی (ع) شاد باش گفت عمر بن خطاب بود و شش بیت از سروده‌های حسان بن ثابت را آورده است.

موضوع شاد باش گفتن عمر به علی (ع) در منابع اهل سنت هم آمده است. (رک، خطیب بغدادی ۸/۲۹۰؛ سبط بن جوزی ۳۵۶/۱)

موضوع اشعار حسان بن ثابت هم در بسیاری از منابع کهن آمده است. (امینی، ۳۴/۲) که از دوازده منبع از منابع اهل سنت و بیست و شش منبع از منابع شیعه آورده است. شیخ درباره‌ی اعمال روز عید غدیر نوشته است پرداخت صدقه در این روز دو برابر پاداش دارد و خشنود و شاد کردن مؤمنان خطاها را از میان می‌برد.

مطالب بعدی را باید با دقت بیشتر و احتیاط پذیرفت. او می‌نویسد در همین روز به سال سی و چهارم عثمان بن عفان کشته شد و به هنگام مرگ هشتاد و دو ساله بود، گروهی از تاریخ‌نویسان نامور، کشته شدن عثمان را به سال سی و پنجم هجرت ثبت کرده‌اند، (مسعودی، التنبیه ۲۵۳؛ همو، مروج الذهب، ۲۷۶/۴؛ محمد بن سعد ۲۰/۳؛ سیوطی ۱۶۲) و چون سال سی و چهارم در متن کتاب مسارالشیعه با عدد نوشته و چاپ شده، ممکن است اشتباه چاپی باشد و بیشتر تاریخ‌نویسان و همین افرادی که در بالا نامشان آمده است روز کشته شدن را همان هیجدهم ذیحجه دانسته‌اند، روشن است که بیعت با علی (ع) به سال سی و پنجم بوده است نه سی و چهارم، مفید در دنبال سخنان خود نوشته است سرد شدن آتش برای ابراهیم (ع) و پیروزی موسی (ع) بر جادوگران و گماشتن یوشع (ع) به وصایت شدن شمعون صفا به وصایت عیسی (ع) و گماشته شدن آصف برخیا به وصایت سلیمان (ع) همگی در چنین روزی انجام یافته است و روز هجدهم ذیحجه روزی بزرگ و پر فرخندگی است، به روز بیست و چهارم این ماه، مباحله انجام پذیرفته و این موضوع در قرآن آمده است. (آل عمران/۶۱) و در همان روز علی (ع)، انگشتی خویش را در حال رکوع به درویش بخشید و در پی آن موضوع ولایت او در

قرآن نازل شد (مآئده/۵۵) و در شب بیست و پنجم این ماه علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام، خوراک خود را به درویش و یتیم و اسیر صدقه دادند و به روز بیستم و پنجم سوره‌ی انسان درباره‌ی آنان فرود آمد، به روز بیست و ششم سال بیست و سوم عمر بن خطاب مضروب شد که به روز بیست و نهم همان ماه درگذشت و به روز بیست و هفتم این ماه به سال دویست و دوازده هجری امام هادی (ع) متولد شد، باید توجه داشت که شیخ مفید در کتاب ارشاد، زادروز امام هادی (ع) را پانزدهم ذیحجه دانسته است.

ماه محرم

به دوره‌ی پیش از اسلام، مردم آن را ماه حرام داشتند و بزرگش می‌دانستند و این موضوع در اسلام هم تثبیت شد.

در نخستین روز این ماه خداوند متعال دعای زکریا (ع) را بر آورده فرمود و به روز سوم رهایی یوسف (ع) از چاهی بود که به گفته‌ی قرآن برادرانش او را در آن افکندند و به روز پنجم عبور موسی بن عمران (ع) از دریا صورت گرفته و به روز هفتم خداوند متعال بر فراز کوه سینا با موسی (ع) گفت و گو فرموده است و به روز نهم ماه محرم خداوند یونس (ع) را از شکم نهنگ بیرون آورده و رهایی ارزانی داشته است.

به روز دهم محرم سال شصت و یکم هجری، ابو عبدالله الحسین (ع) به شهادت رسید و آن روزی است که اندوه‌های خاندان پیامبر و پیروان ایشان تجدید می‌شود و به روز هفدهم محرم اصحاب فیل (سپاهیان ابرهه) پس از فرود آمدن شکنجه بر ایشان به سرزمین خود بازگشتند و به روز بیست و پنجم محرم سال نود و چهار هجری زین العابدین، علی بن حسین (ع) رحلت فرمود.

هم‌چنین پذیرفته شدن دعای زکریا به روز اول ماه محرم را شیخ طوسی در کتاب مصباح المتعاهد و پیش از مفید، صدوق در من لایحضره الفقیه و سپس سید بن طاووس به نقل از مفید در کتاب اقبال نقل کرده‌اند. (رک، مجلسی ۱۸۹/۱۴).

شیخ مفید به نقل ابن طاووس در کتاب حدایق که از دیگر نوشته‌های اوست رهایی یوسف (ع) از چاه را به روز سوم محرم ثبت کرده و در مصباح هم آمده است. (مجلسی

موضوع رهایی یونس (ع) را هم شیخ طوسی در مصباح المتعجد آورده است. (همو، ۴۰۶/۱۴)
سال رحلت حضرت زین العابدین به اختلاف نقل شده است، خود شیخ مفید در کتاب دیگر خود، ارشاد بدون تعیین روز سال رحلت را نود و پنج نوشته است. (ابن عساکر ۱۱۸)

ماه صفر

به روز نخست ماه صفر سال یکصد و بیست و یک هجری، زید بن علی بن حسین (ع) کشته شد. به روز سوم این ماه در سال شصت و چهار هجرت، مسلم بن عقبه پرده کعبه و دیوارهای آن را به آتش کشید و کعبه شکاف برداشت و عبدالله پسر زبیر در درون مسجد الحرام متحصن بود. باید توجه داشت که شیخ مفید در این مورد اشتباه کرده است. حصین ابن نمیر پس از مرگ مسلم بن عقبه، فرماندهی سپاه یزید بوده است. به روز بیستم این ماه خاندان ابوعبدالله حسین(ع) به شهر مدینه پیامبر (ص) بازگشتند و در همین روز جابر بن عبدالله انصاری صحابه‌ی پیامبر خدا (ص) برای زیارت مرقد حسین(ع) از مدینه به کربلا رسید، جابر نخستین کس از مردم است که مرقد را زیارت کرده است.

دو شب باقی مانده از ماه صفر سال یازدهم هجرت رحلت رسول خدا (ص) بوده است و به مانند همین روز به سال پنجاهم هجرت، رحلت ابو محمد حسن بن علی(ع) بوده است:

در موارد بالا تذکر این نکته‌ها لازم به نظر می‌رسد که خود شیخ مفید در کتاب ارشاد (۱۷۴/۲) کشته شدن زید را به روز دوشنبه دوم صفر سال یکصد و بیست نوشته است، در منابع اهل سنت نخست همین دوم صفر سال یکصد و بیست را نوشته‌اند و سپس سال‌های یکصد و بیست و دو و یکصد و بیست و یک را هم گفته‌اند. (محمد بن سعد ۲۴۰/۵؛ ابن قتیبه ۲۱۶؛ ذهبی ۱۵۴/۱) بر خلاف آن چه برخی از اهل منبر می‌گویند، مفید با موضوع رفتن خاندان گرامی امام حسین (ع) برای زیارت اربعین موافق نیست. اما موضوع رحلت حضرت ختمی مرتبت در منابع شیعه و اهل سنت متفاوت است که به برخی از آنها اشاره می‌شود، در تاریخ یعقوبی دوشنبه دوم ربیع الاول آمده است (۱۱۳/۲)

بیشتر تاریخ‌نویسان و سیره‌نویسان روز دوشنبه دوازدهم ربیع الاول یا دوم یا نهم آن ماه را روز وفات دانسته‌اند. (مسعودی، ۲۴۴؛ کلینی، ۳۲۴/۲)

مسعودی و کلینی از دانشمندان برجسته‌ی شیعه شمرده می‌شوند و ابن واضح یعقوبی هم شهره به گرایش تشیع است، تاریخ‌نویسان نامور اهل سنت عموماً رحلت پیامبر (ص) را به روز دوشنبه دوم یا دوازدهم ربیع الاول دانسته‌اند. (رک، طبری ۲۰۰۳؛ ابوالفداء ۵۰۶/۴)^۱

تاریخ رحلت امام حسن (ع) گوناگون ثبت شده است، شیخ مفید در ارشاد (۱۵/۲) روز وفات را ننوخته و سال را هم چنان پنجاهم هجرت دانسته است، در اصول کافی و تهذیب که دو کتاب اصلی از کتاب‌های چهارگانه‌ی حدیث شیعه دوازده امامی شمرده می‌شوند سال ۴۹ ه. ق ثبت شده است. (کلینی، ۳۶۰/۲؛ طوسی، ۳۹/۶) در منابع اهل سنت در کتاب‌های اسدالغابه و الاثمه الاثنا عشر. گزینه‌ی نخست سال چهل و نهم است و سال‌های پنجاه و پنجاه و یک را نقل کرده‌اند. (ابن اثیر ۲/۱۰؛ ابن طولون ۶۳)

ماه ربیع الاول

در شب نخست ربیع الاول که شب پنجشنبه و سال سیزدهم مبعث بود، پیامبر (ص) برای هجرت از مکه بیرون آمد و در آن شب امیر مؤمنان علی بن ابی‌طالب (ع) در بستر رسول خدا(ص) آرمید و در جان فشانی مواسات فرمود و بدین‌گونه ایشان از دشمن‌رهایی یافت و علی (ع) به شرف دنیا و دین دست یافت و خداوند در قرآن علی(ع) را به این کار ستوده و بدین سبب آن شب از افتخارهای بزرگ وی شمرده می‌شود و مایه‌ی شادمانی دوست داران مخلص اوست. بامداد آن شب مشرکان به جستجوی پیامبر (ص) تا کنار غار ثور رسیدند و خداوند حضرتش را از آنان پوشیده داشت و آن روز به پاس محفوظ ماندن رسول خدا روز شادی است.

در شب چهارم این ماه پیامبر (ص) از غار ثور که بر کوهی بزرگ و بیرون از مکه و نزدیک به آن بود به آهنگ مدینه بیرون آمد و به راه افتاد و به روز دوشنبه دوازدهم ربیع الاول به هنگام نیمروز به مدینه رسید.

^۱. برای آگاهی بیشتر، رک؛ مجلسی، ۵۰۳/۲۲.

به روز چهارم این ماه به سال ۲۶۰ ه. ق، ابو محمد حسن بن علی بن محمد بن علی الرضا (امام عسگری) رحلت کرد و خلافت به حضرت قائم بر حق که بر او درود باد رسید. به روز دهم این ماه پیامبر (ص) در سن بیست و پنج سالگی با خدیجه دختر خویلد ازدواج کرد و در آن هنگام خدیجه چهل ساله بود.

و در دهم همین ماه هنگامی که پیامبر (ص) هشت ساله بود و از عام الفیل هشت سال گذشته بود، عبدالمطلب نیای پیامبر (ص) درگذشت و (همان‌گونه که پیش از این آمد) به روز دوازدهم این ماه به هنگام نیمروز پیامبر (ص) به مدینه رسید. و در چنین روزی به سال ۱۳۲ ه. ق، مدت دولت مروانیان پایان یافت. به روز چهاردهم ماه ربیع الاول سال ۶۴ ه. ق، یزید بن معاویه در سی و هشت سالگی نابود شد و روز تجدید شادمانی مؤمنان است.

به روز هفدهم از این ماه در سال فیل که روز آدینه بود به هنگام سپیده دمان پیامبر خدا (ص) از مادر زاده شد، روزی است شریف و پر برکت و نیکوکاران و شیفتگان به خاندان پیامبر (ص) از دیر باز و همواره در بزرگ داشت و شناخت و پاس داشت این روز کوشا بوده‌اند و با روزه گرفتن کاری پسندیده انجام می‌داده‌اند و از امامان هدایت (ع) روایت است که گفته‌اند هر کس روز هفدهم ربیع الاول را که زاد روز سرور ما پیامبر (ص) است روزه بگیرد خداوند پاداش یک سال روزه را برای او مقرر می‌دارد. در این روز پرداخت صدقه و انجام زیارت آرامگاه‌های شهیدان راه حق و انجام خیرات و شادمان ساختن اهل ایمان پسندیده است.

درباره‌ی وقایع ماه ربیع الاول که در منابع تاریخی و سیره در تعیین شب هجرت که شب نخست این ماه باشد توضیحی داده نشده است، اما موضوع خوابیدن حضرت علی در بستر رسول خدا (ص) مورد اتفاق بیشتر تاریخ‌نویسان مسلمان چه شیعه و چه سنی است. (رک، ابن هشام ۱۲۶/۲؛ بیهقی، احمد ۲۰۲/۲؛ مقدسی ۱۷۰/۳؛ یعقوبی ۳۹/۲ و...) وارد شدن شأن نزول آیه‌ی دویست و هفتم سوره‌ی بقره درباره‌ی علی (ع) در منابع شیعی به صورت اتفاق نظر قطعی نقل شده است و در منابع کهن و ارزشمند اهل سنت در کتاب‌های مناقب دیده می‌شود. (سید هاشم بحرانی ۲۰۶/۱؛ اخطب خوارزم، ۱۲۷، ۱۴۱۴ق).

موضوع تاریخ وفات امام حسن عسکری (ع) از اموری است که گفته‌ی شیخ مفید در این کتاب او و کتاب دیگرش ارشاد متفاوت است در ارشاد رحلت امام عسکری را به روز

هشتم این ماه ثبت کرده است. در کتاب تهذیب هم همین روز هشتم ثبت شده است. (رک، طوسی ۹۲/۶) و با توجه به این که در دیگر منابع معتبر شیعه هم همین گونه است نباید به تاریخ چهارم توجه کرد، روز ازدواج حضرت ختمی مرتب و خدیجه در منابع پیش از تألیف مسارالشیعه مشاهده نمی‌شود، مرگ عبدالمطلب در هشت سالگی رسول خدا (ص) در بسیاری از منابع آمده است. (ابوالفداء ۲۴۱/۱؛ محمد بن سعد ۷۵/۱؛ دیار بکری ۱/۲۵۲)، انقراض مروانیان به سال ۱۳۲ هـ. ق، مورد اتفاق تمام تاریخ‌نویسان است، بیعت به خلافت عباسی را با سفاح به روز سیزدهم این ماه نوشته‌اند و یک روز اختلاف با توجه به اختلافاتی که درباره‌ی روز نخست هر ماه قمری پیش می‌آمده است قابل اعتنا نیست. (رک، دیار بکری ۳۴۹/۲؛ یعقوبی ۳۴۹/۲؛ ابن خلدون ۱۷۳/۳). مرگ یزید به همین گونه در منابع پیش از شیخ مفید و پس از او ثبت شده است. (رک، مستوفی ۲۶۶؛ مسعودی، مروج‌الذهب، ۱۶۷/۵) تولد حضرت ختمی مرتب را بیشتر تاریخ‌نویسان اهل سنت و از بزرگان شیعه کلینی به روز دوازدهم این ماه نوشته‌اند.

ماه ربیع الاخر

در روز دهم این ماه در سال ۲۳۲ هـ. ق، ابو محمد حسن بن علی بن محمد بن علی الرضا (امام عسکری(ع)) زاده شد، و به روز دوازدهم این ماه در نخستین سال هجرت چگونگی گزاردن نماز در وطن و سفر واجب شده است. به راستی داوری و گزینش تاریخ درست دشوار می‌شود زیرا شیخ مفید در این کتاب زادروز امام عسگری را روز دهم می‌داند و در کتاب ارشاد خود که از کتاب‌های ارزنده‌ی اوست سخنی از زادروز نمی‌گوید و در صفحه‌ی ۳۱۳ جلد دوم می‌نویسد تولد آن حضرت در ربیع الاخر سال ۲۳۲ هـ. ق بوده است. کلینی در کتاب اصول کافی می‌نویسد، امام عسگری (ع) در ماه رمضان و در نسخه‌ی دیگری در ربیع الاخر سال ۲۳۲ هـ. ق متولد شده است. (کلینی ۴۳۰/۲)، یکی از تاریخ‌نویسان برجسته‌ی شیعه و معاصر شیخ مفید هم بدون تعیین زادروز با روایت خود از گفته‌ی امام عسگری تولد ایشان را در ماه ربیع الاخر نوشته است. (طبری، محمد بن جریر بن رستم، ۲۲۳) که با توجه به روایت از خود امام عسگری (ع) می‌توان بر آن اعتماد کرد،

در دیگر منابع نزدیک به روزگار شیخ مفید تولد را در مدینه به روز جمعه هشتم ربیع الاخر یا در سامرا بدون تعیین زاد روز دانسته‌اند. (فتال نیشابوری ۲۵۱/۱؛ مجلسی ۲۳۶/۵۰)

در مورد نماز مسافر در تاریخ طبری (۴۰۰/۲) چنین آمده است:

« به سال نخست هجرت به روز دوازدهم ربیع الاخر بر نمازی که در وطن خوانده می‌شود دو رکعت به نمازهای دو رکعتی افزوده شد و پیش از آن نماز در سفر و حضر یک سان بود. » (رک، ابوالفداء ۳۳۲/۲) شایان ذکر است که در منابع شیعی پیش از شیخ مفید این موضوع یافت نشد.

ماه جمادی الاولی

در روز نیمه‌ی این ماه به سال ۳۸ ه. ق، ابو محمد علی بن حسین زین العابدین (ع) متولد شد، روزی شریف است و گرفتن روزه و انجام کارهای خیر با میل و رغبت کامل مستحب است و به روز بیستم این ماه به سال سی و شش فتح بصره و فرود آمدن پیروزی و یاری از سوی حضرت باری برای امیرالمؤمنان علی (ع) بوده است:

سال تولد حضرت سجاد در منابع پیش از شیخ مفید هم سال ۳۸ ه. ق است بدون تعیین زادروز آن حضرت. (رک، محمد بن سعد ۱۶۴/۵؛ کلینی ۳۶۸/۲؛ ابن رستم طبری ۸۰) و خود شیخ مفید هم در ارشاد، روزش را نوشته است.

در منابع نزدیک به روزگار شیخ مفید چنین آمده است زادروز امام سجاد (ع) روز جمعه و گفته‌اند پنجشنبه نهم شعبان سال ۳۸ ه. ق است. (رک، فتال نیشابوری ۲۰۱؛ ابن شهر آشوب ۳۱۰/۳ به نقل از مجلسی ۴۶/۱۳) دو تاریخ‌نویس دیگر زادروز حضرت سجاد (ع) را پنجم شعبان سال ۳۸ ه. ق نوشته‌اند.^۱ (اربلی ۷۳/۲؛ ابن صباغ مالکی ۲۰۱).

درباره‌ی تاریخ فتح بصره آن چه که طبری در تاریخ خود نوشته است (۵۳۴/۴) که پایان جنگ به نوشته‌ی واقدی در روز پنجشنبه دهم جمادی الاخر بوده است نمی‌تواند درست باشد زیرا تاریخ نامه‌ای که علی (ع) گزارش فتح بصره را برای مردم مدینه نوشته است، جمادی الاول سال ۳۶ ه. ق است. (مفید ۳۹۶؛ صفحه‌ی ۲۳۸ ترجمه به قلم نگارنده) با این حال، تاریخ‌نویسان سده‌های بعد، بدون توجه به تاریخ این فتح نامه خطاب به مردم

^۱. امروزه نیز همین روز را در جشن‌های شعبانیه برگزیده‌اند.

مدینه یا دسترس نداشتن به این نامه همان ماه جمادی الاخر را نوشته‌اند، (رک، ابوالفداء
۱۷۳/۱)

ماه جمادی الاخره

روز سوم جمادی الاخر به سال یازدهم هجرت رحلت بانوی بزرگوار فاطمه دختر پیامبر خدا (ص) اتفاق افتاده و آن روزی است که اندوه‌های اهل ایمان در آن تازه می‌شود.

در نیمه‌ی این ماه به سال ۷۶ هـ. ق (در یکی از نسخه‌ها سال ۷۳)، کشته شدن عبدالله بن زبیر بن عوام در سن هفتاد و سه سالگی بوده است.

به روز بیستم این ماه در سال دوم بعثت بانوی بزرگوار فاطمه زهرا، دختر رسول خدا (ص) متولد شده، روزی با شرافت است که شادی مؤمنان در آن تازه می‌شود پرداخت صدقه به مستمندان و انجام کارهای خیر و پسندیده در آن مستحب است.

به روز بیست و هفتم این ماه در سال سیزدهم هجرت مرگ ابوبکر عتیق پسر ابی قحافه و آغاز خلافت عمر بن خطاب به سفارش استوار ابوبکر بوده است.

موضوع روز رحلت حضرت زهرا (ع) بسیار گوناگون نقل شده است؛ برای نمونه کلینی در اصول کافی فقط گفته است که ایشان پس از رحلت حضرت رسول (ص)، هفتاد و پنج روز زنده بوده است. (۳۵۵/۲) مجلسی در این باره بیش از دیگران توضیح داده و سرانجام نتیجه گرفته است که سوم جمادی الاخره به درستی نزدیک‌تر است با این حال، عبارت خود را با جمله‌ی و خدا داناتر است پایان می‌بخشد. (۲۱۵/۴۳). سال کشته شدن عبدالله بن زبیر در متن، بدون تردید اشتباه است.^۱ سال مرگ او را تاریخ‌نویسان، ۷۳ هـ. ق می‌دانند. (رک، طبری ۱۸۷/۶؛ مسعودی ۲۷۱؛ نویری، ترجمه ۱۱۷/۶؛ سیوطی ۲۱۲) روز و ماه کشته شدن ابن زبیر گوناگون ثبت شده است برخی جمادی الاولی و برخی جمادی الاخره و روز هفدهم را نوشته‌اند.

سال تولد حضرت زهرا گوناگون ثبت شده است پنج سال پس از مبعث. (کلینی ۳۵۵/۲؛ فتنال نیشابوری ۱۴۳؛ اربلی به نقل مجلسی ۴۳/۷)

^۱. امید است مصحح محترم آن را اصلاح نمایند.

مرگ ابوبکر به سال سیزدهم مورد اتفاق است ولی روز مرگش گوناگون نوشته شده است. (رک، طبری ۴۱۸/۳؛ ذهبی ۱۶/۱)

ماه رجب

با توجه به این که ماه رمضان را آغاز سال دانستیم، رجب، آخرین ماه از ماههای حرام است. این ماه بسیار با شرافت و پر برکت است، پیش از اسلام هم در دوره‌ی جاهلی، آن را بزرگ می‌شمردند و در آیین پیامبر (ص) بر این موضوع تأکید شده است. به این شهر اصم (ناشنوا) لقب داده‌اند و این بدان سبب است که اعراب در آن به تاراج نمی‌پرداخته‌اند و جنگ و خون ریزی دیده نمی‌شده و آوای ابزار جنگ و شیهه اسب‌ها و هیاهو و فریادهای رویارویی مردان و گروهها شنیده نمی‌شده است.

روزه گرفتن در این ماه مستحب است و از امیر المؤمنان (ع) روایت است که خود روزه می‌گرفته و می‌فرموده؛ رجب ماه من و شعبان ماه رسول خدا (ص) و ماه رمضان ماه خدای عزوجل است.

روز نخست آن، زادروز ابو جعفر محمد بن علی باقر (ع) است، جابر جعفری ضمن روایتی می‌گوید ابو جعفر محمد بن علی باقر (ع) به روز جمعه نخستین روز ماه رجب سال ۵۷ هـ. ق متولد شده است.

شیخ مفید پس از ثبت پاداش‌های وعده داده شده برای روزه گرفتن هفت یا هشت یا پانزده روز یا تمام روزهای رجب موضوعی را یاد آور می‌شود که بسیار آموزنده است او می‌گوید این پاداش‌ها برای کسی است که به راستی مؤمن باشد و از گناهان کبیره درمانده کننده بپرهیزد و بداند که خدای عز اسمه فرموده است.

« جز این نیست که خداوند فقط عبادات پرهیز کاران را می‌پذیرد » (بخشی از آیه ۲۷ سوره‌ی مائده). سپس فضیلت بسیار انجام عمره را یاد آور می‌شود و آثار و برکت‌های زیارت حسین بن علی (ع) را گوشزد می‌کند و می‌افزاید هر کس نتواند در انجام کارهای پسندیده و انفاق بکوشد و از راه دور به امامان و اولیای خدا سلام دهد.

به روز سوم ماه رجب سال ۲۵۴ هـ. ق، وفات ابوالحسن علی بن محمد صاحب عسکر (امام هادی (ع)) در چهل سالگی ایشان اتفاق افتاده است.

به روز نیمه‌ی این ماه که پنج ماه از هجرت گذشته بود رسول خدا(ص) دختر خود فاطمه (ع) را که یازده ساله بود به عقد ازدواج علی (ع) در آورد و در آن روز فرشتگان بر عقد آن دو گواهی دادند، آفرین و خشنودی خدا بهره آن دو باد.

روزه نیمه‌ی ماه رجب و زیارت مشاهد که بر همه شان درود باد و خواندن دعای ام داوود که به صورت مشروح در کتاب‌های یاران ما آمده است مستحب است.

به روز نیمه‌ی ماه رجب به سال دوم هجرت در حالی که مردم به نماز عصر پرداخته بودند قبله از بیت المقدس به کعبه مبدل شد و مردم در همان حال نماز از بیت المقدس به کعبه برگشتند.

به روز بیست و دوم (همین گونه در بیشتر نسخه‌ها) ! امیر مؤمنان علی(ع) به سال سی ام پس از سال فیل در مکه و درون خانه‌ی محترم (کعبه) زاده شد و روز شادی مؤمنان است. به روز بیست و دوم (در نسخه‌های دیگر دوازدهم) در سال ۶۰ هـ . ق نابودی معاویه بن ابوسفیان در هفتاد و هشت سالگی بود، روز شادی مؤمنان و اندوه مردمی که اهل کفر و سرکشی‌اند.

به روز بیست و پنجم این ماه در سال ۱۸۳ هـ . ق، رحلت ابوالحسن موسی بن جعفر بوده است که در زندان سندی بن شاهک به پنجاه و پنج سالگی کشته شده است.

به روز بیست و هفتم این ماه بر انگیزته شدن پیامبر (ص) بوده است و هر کس این روز را روزه بدارد پاداش روزه شصت سال را خداوند متعال برای او می‌نویسد.

مفید پس از گفته‌ی حضرت باقر و حضرت صادق، نماز مستحبی دوازده رکعتی را برای این روز نوشته و در پایان افزوده است، این روز شریف و پر برکت است پرداخت صدقه و انجام کارهای خیر با میل و رغبت و شاد کردن مؤمنان در آن مستحب است.^۱

سال تولد حضرت باقر(ع) مورد اتفاق بزرگان اصحاب سیره و حدیث است. (کلینی ۳۷۲/۲ تهران؛ ابن رستم طبری ۹۴؛ فتال نیشابوری ۲۰۷؛ اربلی ۱۱۷/۲) ولی روز تولد را گوناگون نوشته‌اند، خود شیخ هم در کتاب ارشاد خویش زادروز را ننوشته است.

^۱ . برای آگاهی بیشتر از معنای اصم در مورد ماه رجب و تأیید نظر شیخ مفید، (رک ابن منظور ۳۴۴/۱۲) و برای آگاهی بیشتر از پاداش روزه‌ی رجب، به کتاب فضائل الاشهر الثلاثة مراجعه شود. (صدوق ۱۷ تا ۲۹)

سال در گذشت حضرت هادی(ع)، مورد اتفاق بیشتر تاریخ‌نویسان است و سیره نویسان اهل سنت نیز سال ۲۵۴ ه. ق را نوشته‌اند. (رک، کلینی ۴۲۲/۲؛ ابن صباغ ۲۸۳ نجف بی تا؛ اربلی ۲/۳۷۵؛ ابن خلکان ۴۳۴/۲)

در مورد تاریخ ازدواج حضرت فاطمه(س) گفته‌ها گوناگون است، شیخ مفید در همین کتاب ازدواج ایشان را به روز اول ذیحجه سال دوم هجرت نوشته است. (رک، مجلسی ۹۲/۴۳)

تغییر قبله‌ی مسلمانان از بیت المقدس به کعبه در مسجدی به نام ذوقبلتین که هنوز هم از مسجدهای بسیار آباد مدینه است و خدای همواره آبادش بدارد صورت گرفته است درباره روز و ماه این موضوع گوناگون سخن گفته‌اند ولی در تفسیرهای معتبر اهل سنت هم ماه رجب سال دوم آمده است (رک، زمخشری ۳۲۰/۱؛ مبدی ۳۹۹/۱) مبدی پنجم رجب دانسته و در یکی از نسخه‌های کشف الاسرار همین پانزدهم رجب ثبت شده است.

موضوع زادروز حضرت امیر (ع) به این صورت یعنی بیست و دوم رجب بر خلاف مشهور است و در بسیاری از منابع شیعه و سنی سیزدهم رجب آمده است و شگفتا که خود شیخ مفید در کتاب ارزشمند ارشاد روز جمعه سیزدهم رجب را آورده است^۱ گزینه‌ی روز بیست و دوم رجب برای مرگ معاویه همان گزینه‌ی علی بن محمد مدائنی تاریخ‌نویس نام دار سده‌ی سوم هجری است. (رک: طبری ۳۲۴/۵)

سال رحلت حضرت موسی بن جعفر(ع) مورد اتفاق است، روز آن را بعضی از تاریخ‌نویسان هفتم صفر هم نوشته‌اند. (رک، خطیب ۱۳/۳۲۰؛ ابن خلکان ۴/۳۹۵؛ ذهبی ۱/۳۸۷) موضوع مبعث حضرت محمد(ص) در بیست و هفتم رجب مورد اتفاق بیشتر علمای شیعه است. (رک، ابان بن عثمان ۴۳)

^۱ اینک‌جای این پرسش است که آیا موضوع تولد حضرت امیر (ع) را در درون کعبه کسی از ناموران اهل سنت نوشته‌اند؟ (رک، حاکم نیشابوری ۴۸۳/۳؛ ابن صباغ مالکی ۳۰)

ماه شعبان

شعبان ماهی شریف و برکت‌های آن فراوان است، روزه گرفتن در آن یکی از سنت‌های پیامبر(ص) است.

به روز سوم این ماه تولد امام حسین(ع) بوده و به روز دوم این ماه به سال دوم هجرت و جوب روزه گرفتن ماه رمضان در قرآن نازل شده است.

در شب نیمه‌ی این ماه به سال ۲۵۴ ه. ق، تولد حضرت صاحب الزمان(عج) رخ داده، غسل و شب زنده داری همراه با نماز و دعا مستحب است، زیارت ابو عبدالله حسین بن علی(ع) مستحب مؤکد است.

روایت شده است که امیر مؤمنان علی(ع) در طول سال سه شب را نمی‌خوابید، شب بیست و سوم رمضان را و می‌فرمود امید می‌رود که امشب شب قدر باشد، و شب عید فطر را و می‌گفت در این شب پاداش، مزد عبادت کننده پرداخت می‌شود، و شب نیمه‌ی شعبان را می‌فرمود « در این شب هر کار استواری فیصله می‌پذیرد »، (دخان/۴) این شب را نه تنها همه‌ی مسلمانان که اهل کتاب هم گرامی می‌دارند. شیخ مفید سپس روایتی از امام صادق(ع) درباره‌ی ارزش انجام نمازی ویژه و دعایی مخصوص نقل کرده است: موضوع کوشش حضرت ختمی مرتب به روزه و شب زنده داری در شعبان ضمن صلوات و دعایی که مستحب است به هنگام نیمروز خوانده شود آمده است. (رک، قمی ۳۲۱)

موضوع سال و روز تولد حضرت امام حسین(ع) مورد اتفاق نیست گروهی از محدثان و تاریخ‌نویسان از هر دو گروه چند شب گذشته از ماه شعبان سال چهارم را دانسته‌اند (رک، محمد بن سعد ۱۷؛ اربلی ۲/۱؛ ابن صباغ ۱۷۰؛ فتال نیشابوری ۱۵۳) و جای شگفتی است که خود شیخ مفید هم در ارشاد شب پنجم سال چهارم را آورده است! (۲۷/۲)

موضوع واجب شدن روزه‌ی ماه رمضان در ماه شعبان سال دوم هجرت بدون تعیین روز در منابع کهن تاریخ اسلام آمده است. (رک، یعقوبی ۴۲/۲؛ طبری ۴۱۷/۲؛ ابوالفداء ۳۷۷/۲)

موضوع تولد حضرت صاحب الزمان(ع) گوناگون ثبت شده است، برخی آن را در بیست و سوم رمضان سال ۲۵۸ ه. ق نوشته‌اند. (اربلی ۴۳۷/۲؛ ابن رستم طبری، دلائل الاثمه، ۲۷۲) شگفتا که خود شیخ هم در ارشاد سال ۲۵۵ ه. ق را نوشته است.

موضوع احیای نیمه‌ی شعبان در منابع معتبر اهل سنت هم آمده است و به اصطلاح آن را از ایام فرخنده و بسیار مناسب برای راز و نیاز دانسته‌اند. (رک، غزالی، محمد/۱/۶۴۶)

نتیجه

دریافت شد که بزرگ مردی چون شیخ مفید با همه‌ی آگهی‌های گسترده در کلام و فقه و تفسیر که نماد پر کاری و فراهم آوردن آثار بسیار ارزنده است و هنر پرورش شاگردانی را دارد که هر یک استوانه‌ای استوار در رشته خود هستند، در نگارش تاریخ زندگی پیشوایان بزرگوار شیعه، آن چنان که شایسته و بایسته است عنایت نفرموده، اخبار نه مسند است و نه بررسی شده است و به راستی وظیفه‌ی هر کس که بخواهد در تاریخ تحقیق کند دشوار است و نباید تنها به گفته و نوشته‌ی یک شخص هر چند شیخ مفید باشد، بسنده کند.

کتاب‌نامه:

- * قرآن مجید.
- ۱- ابان بن عثمان، المبعث و المغازی، به کوشش رسول جعفریان، قم ۱۳۷۵ ش
 - ۲- ابن اثیر، عزالدین علی، اسدالغابه، تهران اسلامیه، بی تا
 - ۳- ابن اسحاق، محمد، سیره ابن اسحاق، به کوشش سهیل زکار، بیروت ۱۳۹۸ ق.
 - ۴- ابن خلدون، تاریخ، بیروت ۱۳۹۱ ق
 - ۵- ابن خلکان، احمد. وفيات الاعیان، به کوشش محمد محیی الدین عبدالحمید، قاهره ۱۳۶۷ ق
 - ۶- ابن سعد، محمد. طبقات، به کوشش زاخاو، بریل ۱۳۲۵ ق
 - ۷- ابن شهر آشوب، محمد، مناقب، قم بی تا
 - ۸- ابن صباغ مالکی، علی، الفصول المهمه، نجف، بی تا
 - ۹- ابن طولون، محمد، الاثمه الاثنا عشر، به کوشش صلاح الدین المنجد، قم، بی تا
 - ۱۰- ابن عبدالبر، یوسف، الاستیعاب فی معرفة الاصحاب، مصر ۱۳۲۸ ق
 - ۱۱- ابن عساکر، علی، تاریخ دمشق، به کوشش محمدباقر محمودی، تهران ۱۴۱۳ ق

- ۱۲- ابن قتیبه، عبدالله، المعارف به کوشش ثروت عکاشه، قم ۱۴۱۵ ق
- ۱۳- ابن منظور، محمد، لسان العرب، نشر ادب حوزه ۱۴۰۵ ق
- ۱۴- ابن ندیم، محمد، الفهرست به کوشش رضا تجدد، تهران ۱۳۵۰ ش
- ۱۵- ابن هشام، عبدالملک، السیرة النبویه، به کوشش مصطفی السقاء، مصر ۱۳۵۵ ق
- ۱۶- ابوالفداء، اسماعیل، السیرة النبویه، به کوشش مصطفی عبدالواحد، بیروت ۱۳۹۶ ق
- ۱۷- ابوالفرج اصفهانی، علی، مقاتل الطالبیین، قم، افست از نجف ۱۳۸۵ ق
- ۱۸- اخطب خوارزم، موفق، المناقب، به کوشش مالک محمودی، قم ۱۴۱۴ ق
- ۱۹- اربلی، علی، کشف الغمه فی معرفة الائمة، به کوشش سید هاشم رسولی، قم ۱۳۸۱ ق
- ۲۰- امینی، عبدالحسین. الغدير، تهران، آخوندی ۱۳۷۱ ش
- ۲۱- بحرانی، سیدهاشم، البرهان، به کوشش محمود زرندی، قم، بی تا
- ۲۲- بیرونی، محمد، التفهیم، به کوشش جلال همایی، تهران ۱۳۱۸ ش
- ۲۳- بیهقی، احمد. دلائل النبوه، به کوشش عبدالرحمان محمد عثمان، مدینه ۱۳۸۹ ق
- ۲۴- خطیب بغدادی، احمد، تاریخ بغداد، مدینه، بی تا
- ۲۵- دیاربکری، حسین، تاریخ الخميس، مؤسسه شعبان، بیروت، بی تا
- ۲۶- ذهبی، محمد، العبر، به کوشش صلاح الدین المنجد، کویت ۱۹۶۰ م
- ۲۷- زمخشری، محمود، تفسیر الکشاف، تهران، آفتاب، بی تا
- ۲۸- سبط ابن جوزی، یوسف، تذکرة الخواص، به کوشش محمدصادق بحر العلوم، تهران، بی تا
- ۲۹- سیوطی، عبدالرحمان، تاریخ الخلفاء، به کوشش محمدمحیی الدین عبدالحمید، مصر ۱۳۸۹ ق
- ۳۰- صدوق، محمد. فضائل الاشهر الثلاثة، به کوشش غلامرضا عرفانیان، نجف ۱۳۹۶ ق
- ۳۱- طبرسی، فضل، اعلام الوری با علام الهدی، به کوشش علی اکبر غفاری، تهران ۱۳۳۸ ش
- ۳۲- طبری، محمد، تاریخ الطبری، به کوشش محمد ابوالفضل ابراهیم، بیروت، بی تا
- ۳۳- طبری، محمدابن رستم، دلائل الامامة، نجف ۱۳۸۳ ق
- ۳۴- طوسی، محمد، تهذیب الاحکام، تهران ۱۳۶۴ ش
- ۳۵- غزالی، محمد، احیاء علوم الدین، مصر دارالشعب، بی تا
- ۳۶- فتال، محمد، روضة الواعظین به کوشش محمد مهدی خراسان، نجف، بی تا
- ۳۷- قمی، عباس، الکنی و الالقاب، لبنان، صیدا، ۱۳۵۸ ق
- ۳۸- کلینی، محمد، اصول کافی، همراه با ترجمه، تهران، بی تا
- ۳۹- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، تهران ۱۳۶۲ ش
- ۴۰- مستوفی، حمدالله، تاریخ گزیده، به کوشش عبدالحسین نوایی، تهران امیرکبیر ۱۳۶۲ ش
- ۴۱- مسعودی، علی، مروج الذهب، به کوشش باریه دومینار، پاریس ۱۹۷۰ م

- ۴۲- مسعودی، علی، التنبيه و الاشراف به كوشش عبدالله صاوی، بیروت ۱۳۵۷ ق
- ۴۳- مفید، محمد، الارشاد، به كوشش آل البيت، قم ۱۴۱۳ ق
- ۴۴- مقدسی، مطهر، البدء و التاريخ، به كوشش كلمان هوار، پاریس ۱۸۹۹ م
- ۴۵- مكدرموت، ترجمه‌ی احمد آرام، آراء كلامی شیخ مفید، تهران ۱۳۶۳ ش
- ۴۶- میبدی، ابوالفضل، كشف الاسرار، به كوشش علی اصغر حكمت، تهران امیركبير، ۱۳۶۱ ش
- ۴۷- نجاشی، احمد، رجال النجاشی، جامعه مدرسان قم، بی تا
- ۴۸- نویری، احمد، نهاية الارب، افسست از دار الكتب مصر، بی تا
- ۴۹- یعقوبی، احمد، تاریخ الیعقوبی، بیروت ۱۳۷۹ ق

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

عضویت در خبرنامه

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛
شبکه های توجه گرافی
(Graph Attention Networks)

کارگاه آنلاین آموزش استفاده از
وب آوساینس

کارگاه آنلاین مقاله روزمره انگلیسی